

ГЛОВО

“Гетьманської столиці”

№ 3(26), травень - червень 2011 р.

Газета Національного історико - культурного заповідника “Гетьманська столиця”

XI Батуринські читання

Наталія Сердюк

завідуюча відділом науково-просвітницької роботи заповідника “Гетьманська столиця”

12-13 червня ц.р. в Національному історико-культурному заповіднику відбулася вже в одинадцятий раз науково-практична конференція на тему “Монастирі як релігійні, культурно-освітні та

вський юридичний коледж, Національний музей історії України, Музей релігії у Львові та Національний заповідник “Глухів” - двадцять два науковці з тридцяти, які надіслали свої доповіді для участі в заході, були присутні в залі Будинку культури, люб'язно наданому конференції Батуринською міською радою.

В перший день було проведено комплексну екскурсію для гостей по всіх об'єктах заповідника.

На другий, пленарний, день конференції головував директор Інституту історії, етнології та правознавства ім. О.Лазаревського ЧНПУ ім. Т.Г.Шевченка

тематики: “Місце поховання Іоанна Домонтовича” (Ситий Ю.М.), “Про атрибуцію Воскресенської церкви в Батурині (Юрченко С.Б.), “Благодійні пожертвування Батуринською Микола-Крупницькому монастирю” (Терех М.І.), “Настоятелі Батуринського Микола-Крупницького монастиря доби Гетьманщини”(Кіяшко Л.Г.), “Поховання Хоми Дусика на території скитка Батуринського Микола-Крупницького монастиря” (Потребенко А.І.), “Богородичні ікони в фондівій колекції заповідника “Гетьманська столиця” (Дробязко Н.В.), “Зображення Батуринської фортеці кінця XVII ст.” (Павленко С.О.), “Дерев'яний палац К.Розумовського в Батурині” (Мірошниченко О.М.). Деякі доповідачі висунули досить несподівані гіпотези, які викликали діалог. Абсолютно всі доповіді вперше озвучені, будуть введені в науковий обіг після виходу збірника наукових праць “XI Батуринські читання”, який готується до друку Національним заповідником “Гетьманська столиця” невеликим накладом. Збірник буде розповсюджено серед учасників-авторів конференції, найбільших наукових бібліотек України, гостей заповідника.

Дякуємо всім учасникам конференції за їх працю, активну патріотичну позицію, адже такі конференції сприяють більш глибокому вивченню історії гетьманської столиці – Батурини, популяризації цих знань в Україні і світі, підвищенню престижу професії історика.

Учасники XI конференції, фото 13 травня 2011р.

господарські осередки доби Гетьманщини”. Організували читання традиційно заповідник “Гетьманська столиця” і Чернігівський національний університет ім. Т.Г.Шевченка.

Цьогоріч до Батурина завітали представники поважних наукових, освітніх організацій, які досліджують теми, дотичні титульній темі конференції: Інститут історії, етнології та правознавства ім. О.Лазаревського ЧНПУ ім. Т.Г.Шевченка, Центр археології та стародавньої історії Північного Лівобережжя ім. Д.Я.-Самоквасова, ЧНПУ ім.Т.Г.Шевченка, Національна бібліотека ім.В.Вернадського, Національний історико-архітектурний заповідник “Чернігів стародавній”, Національний історико-культурний заповідник “Чигирин”, Національний музей у Львові ім.А.Шептицького, НДІ історії архітектури та містобудування, (м.Київ), Інститут історії НАН України, Національний Києво-Печерський заповідник, редакція “Зводу пам'яток історії та культури України”, журнал “Сіверянський літопис”, Чернігів-

Коваленко О.Б. На пленарному засіданні конференції слово надано було чотирнадцяти дослідникам, адже окрім самої доповіді було заплановано їх обговорення. Завітали з привітанням на відкриття пленарного засідання голова Бахмацької державної адміністрації Допа О. І., генеральний директор Національного заповідника “Глухів” Слесарев С.А. та директор Крелевецького краєзнавчого музею Карась А.В.

Серед доповідачів були дослідники Ситий Ю.М., Юрченко С.Б., Павленко С.О., Мірошниченко О.М., Білокінь С.І., Якубова Т.А., Павличко Я., Нікітенко М.М., Кондратюк А.Ю., Бартош А.Є., Тимків С., Походяща О.Б. Зі своїми доповідями виступили і співробітники НІКЗ “Гетьманська столиця” - заступник генерального директора з наукової роботи Кіяшко Л.Г. та науковий співробітник відділу історії Гетьманства Потребенко А.І.

Найбільш дискусійними, які викликали безпосередній інтерес аудиторії, були доповіді, які стосувалися Батуринської

Календар визначних дат

6 травня 1648 р.

- між Московською державою та Польщею підписано «Вічний мир», яким Україна була поділена на Лівобережну і Правобережну.

9 травня 1945 р.

- День Перемоги над німецько-фашистськими загарбниками.

18 травня

- Міжнародний день музеїв.

4 червня 1775 р.

- зруйнування Запорозької Січі російським військом на чолі з генералом П.Текелієм

18 червня 1651 р.

- Берестецька битва.

27 червня 1709 р.

- Полтавська битва.

Справа Прокоповича житиме в віках

В липні минулого року до заповідника завітали гості-бджолярі з далекої Львівщини та Івано-Франківщини на чолі з Романом Туром. Візит був присвячений 235-й річниці з дня народження видатного бджоляра П.І. Прокоповича. В рамках візиту було проведено спільне опитування старожилів на предмет місця знаходження садиби Прокоповича та його школи бджільництва, яка була відкрита спочатку саме в Митченках Бахмацького району (за 8 км від Батурина) і проіснувала два роки, до перенесення її в сусіднє с.Пальчики. Коли місце таки розшукали, то виявили на великий подив гостей стихійне сміттєзвалище і похилу криницю. Роман Тур виступив з ініціативою упорядкувати це святе для кожного бджоляра і просто громадянина, місце і розмістити тут пам'ятний знак на честь видатного бджоляра і його школи. Цю ідею підхопила генеральна дирекція заповідника "Гетьманська столиця". Кілька місяців тривали перемовини з Митченківською сільською радою,

(сільський голова Журавель Т.К., після виборів - Бойко П.М.) Заповідник взяв на себе зобов'язання розмістити на цьому місці пам'ятний знак з таблицею

Учасники церемонії відкриття пам'ятного знаку на місці школи бджільництва П.І.Прокоповича, фото 17.05.2011р.

Таблиця на пам'ятному знаку в с.Митченки, фото 17.05.2011р.

Вона розповіла про непересічну постать П.І.Прокоповича та історію його школи, про внесок школи в розвиток справи бджільництва в Україні і світі. Далі слово було надано нащадку Петра Прокоповича по лінії його молодшого брата Федора – Корначу Костянтину Івановичу. Він розповів, як будучи на посаді директора Будинку культури с. Митченка створив кілька стендів, де розповідалося про історію славетного предка. З вітальним словом і словом подяки виступив керівник апарату Бахмацької райдержадміністрації, заступник голови з гуманітарних питань Мельник В.В., Митченківський сільський голова. Далі представила організаторів і майстрів, які створили і встановили цямрину криниці, генеральний директор заповідника Реброва Н.Б.Заслужені аплодисменти пролунали для Огієвського В.М., Вербенця В.О.,

Олефіренка Д.М., Горбаня В.Ю. Окремо (заочно) подякувала директор за надану благодійну допомогу у вигляді деревини Батуринському лісничому – Жежку В.М. З співочим словом виступили учасники народного аматорського фольклорно обрядового ансамблю Батуринського будинку культури "Козацька душа". Троє з учасників, в тому числі і аккомпаніатор, є також співробітниками заповідника "Гетьманська столиця".

Далі послідовно припало до свяченої води, деякі навіть вмисли.

Дякуємо за розуміння та співпрацю керівництву сільської ради в особі Журавель Т.К. та Бойка П.М. Сподіваємося, митченківці підтримають в належному стані пам'ятні знаки, не допустять їх руйнації, збережуть таким чином пам'ять про свого славетного земляка.

та оновити криницю. На жаль, до чергової річниці з дня відкриття школи (1 листопада минулого року) не встигли це зробити з об'єктивних причин, а ось цього горіч взялися з новим завданням і досягли такої поставленої мети. З матеріалу пісковика працівниками заповідника привезено камінь, розміщено на ньому табличку з написом: "На цьому місці 1 листопада 1828 року було відкрито першу в Україні школу-бджільництва видатним бджолярем П.І.Прокоповичем". З соснового бруса працівники заповідника змайстрували цямрину криниці з візерунчатими фронтонами, дашком з сучасного матеріалу ондуліну.

17 травня, до Всесвітнього Дня працівників музеїв в Митченках відбулися урочистості, на які зібралися працівники заповідника на чолі з генеральною дирекцією, представники Бахмацької райдержадміністрації, мешканці села - старе і мале. Звичайно, по християнському звичаю пам'ятний знак і криницю було освячено. Чин освячення здійснив предстоятель Батуринської церкви Покрови Богородиці о.Роман (Кривко). З розширеною науковою довідкою виступила науковий співробітник відділу Цитадель НІКЗ "Гетьманська столиця" Хармак М.О.

Учасники народного ансамблю «Козацька душа» виконують пісню біля відновленої криниці, фото 17.05.2011р.

сучасне і минуле

...Не забудьте пом'янути незлим, тихим словом

21 травня в переддень Дня Святого Миколая в Батурині відбулася дуже знакова подія – освячення та відкриття для відвідування каплиці Святого Миколая на честь останньої Тарасової дороги. Ще в минулому році родина львів'ян Пашаків (Ярослав і Володимир) виступила з ініціативою замінити пам'ятний знак "Остання Тарасова дорога", встановлений в травні 1991 року на історичному місці відспівування тіла Т.Шевченка. Зусиллями працівників заповідника "Гетьманська столиця" було демонтовано старий пам'ятний знак, і в серпні минулого року працівниками ЗАТ "Львівреставрація" за благодійні кошти Ярослава Пашака на тому ж місці було майже повністю зведено каплицю Святого Миколая. 22 серпня 2010 року святими отцями Української православної церкви Київського Патріархату було освячено хрест на каплиці. Півроку тривали роботи по написанню образів для каплиці у Львові та упорядкуванню прилеглої до каплиці території в Батурині в основному працівниками заповідника.

І ось, при великому зібранні небайдужих до власної історії українців, в Батурині відбулися заходи, присвячені 150-им роковинам з Дня перепоховання Кобзаря. Окрім священиків, меценатів, організаторів дійства були присутні представники Чернігівської обласної та Бахмацької районної адміністрації, Батуринського козацтва, інтелігенція міста, а також Міжпарламентська українсько-російсько-казахська делегація, бандуристи та представники міської громади.

Спочатку відбувся чин освячення каплиці священиками з Батурина, Чернігова та с. Зимна Вода Львівської обл. Далі пролунала літія за душею Тараса Шевченка. Коротко розповівши про ретроспективу встановлення пам'ятних знаків на цьому святому місці, ведуча надала слово заступнику голови Чернігівської обласної держадміністрації Тканку В.М.

Ініціативна група будівництва каплиці Св.Миколая на чолі з Пашаком В.С. після її освячення, фото 21.05.2011 р.

Він привітав присутніх з подією і особливо подякував меценатській родині Пашаків, які не просто пожертвували кошти на це добре діло, але й організували сам процес створення, транспортування, освячення і відкриття каплиці.

Також Віктор Миколайович вручив дипломи батьку і сину Пашакам "За відродження культурної спадщини Чернігівщини". Володимир Пашак (директор ЗАТ "Львівреставрація") подякував за дипломи і коротко розповів про ідею і історію створення каплиці. Потім кілька слів сказали автори художніх образів, які стали іконами після освячення. В цілому каплиця дуже символічно відкривалася в переддень свята Миколая Чудотворця. Прозвучали українські народні та авторські пісні у виконанні чоловічого дуєту бандуристів, Заслужених артистів України Т.Лазуркевича та О.Созанського "Бандурна розмова" (м.Львів) та жіноче тріо бандуристок, теж Заслужених артисток України "Червона калина" під керівництвом М.Сороки.

Дуже доречно долучилася до заходу Міжпарламентська делегація "150 років перепоховання Т.Шевченка" з України, Росії та Казахстану, яка об'єдналася на ґрунті любові і поваги до великого Кобзаря, творчість якого перекладена на багато іноземних мов і близька і зрозуміла кожному. Парламентарі внесли портрет Тараса, обрамлений у вишитий рушник, занесли його в каплицю, запалили поминальні свічки, пом'янули незлим, тихим словом. Закінчилося дійство Шевченковим :

Роботящим рукам, роботящим умам
Перелогі орать, думать, сіять, не ждять
І посіяне жать
Роботящим рукам.

Таїнство хрещення дитини в новоосвяченій каплиці в день Св.Миколая, 22.05.2011 р.

філобутоністика

Юлія Гутник

науковий співробітник заповідника «Гетьманська столиця»

Знайомі незнайомці

А хто знає, як виглядав 'удзик років триста тому? А в період Київської Русі? А знаєте, що дослідженням 'удзиків займається ціла наука, яка називається філобутоністика.

Якщо від моменту своєї появи 'удзики використовували суто функціонально, тобто застібками, або як обереги (заховані в них кульки своїм дзенькотом відганяли злих духів), то від XV-XVII століть вони стають візитівкою соціального та фінансового статусу свого хазяїна.

Уже у III ст. до н. е. людству були відомі більш сучасні кам'яні 'удзики з двома дірками – це підтверджують археологічні знахідки в долині Інду. Схожі 'удзики знайшли археологи і на Германієвському городищі під Конотопом, які датуються періодом Київської Русі. 'Удзики, знайдені на городищі, вирізані з кістки, обидва жовтого кольору. Перший 'удзик має чотири правильні отвори для ниток, які розміщені у формі правильного чотирикутника. Другий 'удзик також має чотири правильні отвори, але розміщені вони у формі англійської літери «У». Отвори на обох 'удзиках поєднані неглибокою борозенкою по колу. Давньоруські 'удзики з Германієвського городища мають аналоги з 'удзиками XII-XIII ст. з городища літописного міста Уненія (фонд Ніжинського краєзнавчого музею).

Але найбільш поширеними на наших теренах були 'удзики – гирьки. Вони широко побутували з періоду Київської Русі і аж до кінця 18 ст. Про це свідчить випадкова знахідка на городі жительки Батурина Раїси Копич (Батуринський поділ), а саме – фрагмент шиферної форми для лиття. Її розміри 5,5 x 4,8 см., висота – 0,9 см. та отвір для скріплення діаметром 0,3 см. Форма двохстороння: з однієї сторони відливали хрест складної конструкції, а з іншої – 'удзики. Збереглися одна ціла та одна наполовину зруйнована, значно більша формочка для 'удзиків круглої форми та лише запланована майстром. Останньому, з якоюсь причин не вдалося здійснити свій задум по «збільшенню виробництва». Підтвердженням щодо побутування таких предметів і в добу козацтва є той факт, що 'удзики, знайдені на полі Берестецької битви мали аналогічний тип. Схожі предмети знаходили в Батурині. Наприклад, у 2007р. на розкопках собору Живоначальної Трійці археологи знайшли 'удзик суницеподібної форми з посрібленої бронзи та радіальним зображенням квітки.

Крім того 'удзики виконували ще й роль оберегів, для цього на них зображували магічні малюнки. Також для захисту від нечистої сили деякі 'удзики робилися пустотілими, всередину поміщали шматочок металу чи круглий камінчик, який під час руху видавав звук, що нагадував звук дзвіночка. Саме здатність видавати звуки перетворювала такі 'удзики в обереги. Їх могли просто пришивати до одягу без петлі, тобто вони не виконували функцію застібки. Деякі

дослідники схильні відносити такі предмети до прикрас чи музичних інструментів.

Для більшості 'удзиків із срібла, улюбленого на Русі металу, художні прийоми виготовлення були різними: скань і зернь, карбування і кування, чернь, позолота і емаль.

Золоті та срібні 'удзики мали назви або за способом виконання (канфаренні, сканні, грановиті) або за формою (грушоподібні, гостроконечні, прорізні, клинчасті, половинчасті, жолобчасті). Бідняки носили олов'яні 'удзики таких самих форм, що й багаті; часом вони сягали розміру яйця. Матеріалами для виготовлення 'удзиків слугували золото, срібло, мідні та олов'яні сплави, кістка, дерево, шкіра, перламутр, перлини, дорожочинне каміння, кришталь, скло. Найбільшу частину археологічних знахідок складають відлиті 'удзики з мідних, олов'яних та свинцевих сплавів, які носив широкий загал.

У XV – XVII ст. 'удзики були виявом соціального статусу і розповідали оточуючим не тільки про заможність людини, а й про напрямки в моді. 'Удзики з дорожочинних металів чи каміння дбайливо оберігали, перешивали з одного одягу на інший (що інколи утрудняє датування), передавали у спадок, включали в склад приданого, ховали у вигляді скарбу при навалі ворогів. Наприклад, до речових частин Лелюхівського скарбу (Полтавщина) належать 40 предметів, виготовлених зі срібла високої проби, з яких 39 є 'удзиками від одягу. Скарб датують к. XVII – поч. XVIII ст.

Можливо, що форма та розміри 'удзиків обумовлені їх функціональним призначенням: 'удзики більш простої форми та декору – невеликі за розмірами походять від легкого одягу типу сорочок, в той час як 'удзики більших розмірів і примхливих форм призначались для важких каптанів та шуб. Саме такі – великі і багато декоровані – 'удзики зображені на портретах представників української старшини XVI-XVIII ст.

У другій половині XIX ст. чоловічі та жіночі 'удзики стали менш коштовними та пишними. Це пов'язано з тим, що на зміну бароко прийшов класицизм, відбулися кардинальні зрушення в науці та техніці, що потягли за собою і зміни в суспільстві. На зміну пишності і коштовності прийшли практичність та прагматизм. Уже більш вишуканими вважались 'удзики, що обтягнуті тканиною, з якої зроблено плаття. З 1920-х рр. в повсякденному житті поширилися штамповані 'удзики із полімерів.

Іншим різновидом 'удзиків можна вважати мундирні. На зміну часам правління імператриць прийшла епоха чоловіків на троні, які не потребували такого пишного костюму. Імператори носили виключно військові мундири. Вслід за монархом мода на мундири утвердилася і в країні. Якщо у світському одязі 'удзики слугували прикрасою одягу, то 'удзики військового мундиру були невід'ємною частиною металевого прибору. Їхній колір, білий або жовтий, зображення на поверхні, або його відсутність, несли дуже лаконічну, чітку деталізовану інформацію про власника мундиру та

його причетність до різноманітних відомств та їх підрозділів.

Після 1720 року, коли було затверджено новий мундирний табель, 'удзики з емблематикою повністю вийшли з використання. З 1720 по 1829 рр. в Російській імперії використовувались гладкі 'удзики без зображення і виготовлялися вони, як правило, із міді чи олова. В офіцерів 'удзики вкривалися позолотою, а нижчі чини використовували «пуговиці медные, вначале дутые, а после плоские». Схожий плоский 'удзик з міднолитого сплаву зберігається в Музеї археології Батурина. Він являє собою круглу пластину діаметром 3,2 см., до якої припаяне кругле вушко.

29 грудня 1829 р. Миколою І особисто був підписаний указ «О пуговицах, какие иметь на мундирах и на прочей одежде всем чинам Гвардии и Армии». Саме цим документом вводилась чітка регламентація мундирних 'удзиків, яка проіснувала до 1862р.

По розміру мундирні 'удзики можна поділити на великі (для шинелей і мундирів), малі (фуражечні) та еполетні. Власні 'удзики мали не тільки міністерства, відомства, навчальні заклади, залізниці, але й дворянські роди. Саме за такими 'удзиками можна було сказати у якому відомстві працює чиновник чи до якого підрозділу військ належить солдат. В Батурині знайдено декілька мундирних 'удзиків. Серед них дутий 'удзик із зображенням цифри «3». З цим предметом виникають труднощі у його можливій ідентифікації, адже у Батурині дислокувалися військові частини та знаходилися військові табори. Враховуючи кількість можливих варіантів і якщо взяти до уваги, що найближчим являється Ніжинський кінно-егерський полк, то, найбільш вірогідно, що 'удзик міг належати представнику цієї військової частини, але не виключені і інші варіанти.

Плоский 'удзик із зображенням цифри «12» належав до мундиру французької армії. Характерною особливістю яких була наявність круглої рамки з рослинним завершенням та крапкою на торці виробу. Вушко плоске. Найвірогідніше він потрапив у нашу землю під час війни з Наполеоном.

Перші післяреволюційні 'удзики з'явилися у 1918р: на них було зображено плуг та молот. А починаючи з двадцятих років, широко розповсюджуються радянські 'удзики, які не відрізняються широкою різноплановістю та високою якістю. Солдати та офіцери носили 'удзики з зіркою, в центрі якої поміщали серп і молот. Цікаво, що довоєнні 'удзики відрізняються від післявоєнних гострішим кутом променів зірки. З середини 60-х рр. на зміну дутим армійським 'удзикам приходять штамповані алюмінієво-нікелеві. Але виготовлення фурнітури було масовим, тому великої історичної цінності такі 'удзики не представляють.

А якщо брати сучасний етап розвитку суспільства, то 'удзики уже не виконують функцію оберегів, не вказують на місце в суспільстві чи професію, або військово приналежність. Вони виконують свою безпосередню функцію, але людство спрощує і такий елемент одягу.

Господарі Батуриного замку

Наталія Сушко

науковий співробітник заповідника «Гетьманська столиця»

У гетьманській резиденції в Батурині зосереджувалися не тільки генеральні старшини, а й численний апарат помічників, які виконували різноманітні функції. Сам гетьман Іван Мазепа дуже дбайливо добирив урядників гетьманських (рангових) маєтностей, а особливо господарів Батуриного Замку (Цитаделі). Очевидно, в гетьманській столиці так називалась посада коменданта. Господар Батуриного Замку підпорядковувався безпосередньо гетьманові. Він мав з особливою відповідальністю забезпечувати повноцінне функціонування гетьманського двору. Особисто дбав про постачання до Замку продуктів харчування на "кухню" гетьмана, підбирав охоронців та керував ними. Як і козацька старшина господарі мали власні печатки. Їх поява припадає на кінець XVII – початок XVIII ст., на період гетьманування І. Мазепи, коли остаточно сформувалась державна і соціальна структури Гетьманщини.

Відбиток печатки Чарниша Івана, господаря Батуриного замку

Як довідуємося з історичних джерел, в перші роки правління Івана Мазепи господарем Батуриного Замку був Самійло Целюрик. У 1688 – 1688 роках за гетьманським дорученням він переховував від московських чиновників частину скарбів Івана Самойловича.

З 1690 року посаду господаря Батуриного Замку обіймав Никифор Лук'янов. Він як "слуга" посилася з донесеннями гетьмана до царів 22 червня 1690 року та на початку 1691 року. Цей факт говорить про повну довіру Івана Мазепи до господаря Замку. Перебуваючи на цій посаді Н. Лук'янов не забував і про розширення власних володінь. Він у 1697 році купив "за готову сумму грошей золотих полсеми тисячи" у І. Турчинського, сосницького військового товариша, двір і виницю.

Никифор Лук'янов користувався повагою та довірою не лише у гетьмана, а й серед козаків. До нього часто зверталися за порадою та за проханнями про що довідуємося з листа самого Н. Лук'я-

Зображення печатки Никифора Лук'янова, господаря Батуриного замку

нова від 12 жовтня 1698 року, в якому повідомляється, що господар Замку "докладаем ... яснорельможному добродієві" (тобто гетьманові) про справи прохачів і отримав усні відповіді-розпорядження.

Никифор Лук'янов з повною відповідальністю ставився до своїх обов'язків. Він забезпечував постачання до Батурина лише найкращих продуктів для гетьманського столу. Як відомо з досліджень історика С. О. Павленка, значковий військовий товариш Іван Забіла, який мав власні маєтності в Коропі та біля нього, постачав у Батурин борошно та інші продукти харчування до гетьманського столу, а також якісне коропське пиво. Всі продукти передавалися під особливий контроль господаря Батуриного замку. Після чого Н. Лук'янов сповіщав І. Забілу, що "за прислане пиво дякує вашої милости яснорельможний". Судячи з цього факту, гетьман дуже шанував пиво, завезене з Коропа.

Наступник Никифора Лук'янова – господар Батуриного замку Іван Чарниш перебував на цій посаді досить недовго - з 1701 до 1702 року. Він намагався не зганьбити почесного звання господаря замку. Продовжував укладати угоди з Іваном Забілою про постачання до двору гетьмана високоякісних харчів. 29 березня 1701 року господар замку Іван Чарниш дякував в листі значковому військовому товаришу Івану Забілі за напій – "прийнято бочок три до пивниці вельможного добродія, а четверту до самої добродійки пивниці отдали". І. Чарниш входив в коло найбільшого оточення гетьмана. Про це свідчить стрімка просування по службовим східцям. В 1703 році йому було запропоновано посаду військового канцеляриста, в 1705 році він вже був резидентом Мазепи при царській головній квартирі у Гродно, в 1709 році - значковим військовим товаришем, з 1709 по 1715 роки – полковником гадацьким. Після знищення Батурина 1708 року І. Чарниш втратив всі маєтності. Та вже 2 березня 1709 року І. Скоропадський, враховуючи значні втрати господаря замку батуриного, надає йому у володіння "для подпоможения своих шкод и убытков" село Митченки.

Після Івана Чарниша з 1702 року посаду господаря Батуриного замку обіймав Василь Цурка. Він разом з гетьманом у кінці жовтня 1708 року пішов з Батурина назустріч шведському королю Карлу XII. Після битви під Полтавою, 31 липня 1709 року, був схоплений і відправлений у Київ до воеводи, де його піддано жорстоким катуванням, від яких він і помер. Його дружина з шестирічною донькою після спалення Батурина разом з дружинами мазепинців перебувала в Прилуках, а потім жила у брата Романа Лісницького. Влітку 1709 року вона була арештована і до 1711 року проживала під наглядом у Глухові.

Господарі Батуриного замку були до останнього вірні своєму гетьманові. Уособленням такої вірності був останній з господарів – Василь Цурка. Він не зрікся свого гетьмана і під нелюдськими тортурами.

до вашої книжкової полиці

Катерина Дзекун

науковий співробітник заповідника «Гетьманська столиця»

Нещодавно до нашої бібліотеки потрапила цікава книга «Іван Мазепа і Російська імперія. Історія "зради"». Автор книги - доктор історичних наук, директор Центру з вивчення історії України Санкт-Петербурзького державного університету Тетяна Таїрова-Яковлева. Ця книга розкриває невідомі сторінки Росії та України в роки правління гетьмана Івана Мазепи. Вона розповідає про мінливості тісного воєнного, економічного і культурного співробітництва. Розкривається характер відносин Мазепи з найближчим оточенням Петра I і самим царем. Подається характеристика політичної еліти Українського гетьманства. В книзі, мабуть, вперше розкривається складний комплекс протиріч і конфліктів, що стали результатом адміністративних і воєнних реформ Петра I, направлених на перетворення Росії в імперію.

ВИДАТНІ ПОСТАТІ

Тяємниці вшанування Д. Многогрішного

Юлія Блажко

науковий співробітник заповідника „Гетьманська столиця”

Летів орел понад морем та летіши, крикнув: „Ой як тяжко нещасному жить там, де не привикнув”. Летів орел понад морем та й став голосити: „Ой як тяжко козакові на чужині жити”.

Українська народна пісня.

Історія нашої держави вписана золотими літерами в багатотомний літопис українського народу. Творцями нашого минулого є видатні політичні діячі, керівники нашої держави в минулому і сучасному. На жаль, про обставини смерті, загибелі та могили українських гетьманів ми знаємо надто мало.

Особа українського гетьмана Дем'яна Многогрішного є не менш тяємничою, аспекти його життя недостатньо висвітлені в науковому обігу. Відомо, що народився „опальний гетьман” в м. Коропі і походив з посполитих селян, та тяємницею лишається дата його народження: одні джерела називають 1621 р., а інші – 1630, 1631 р. Приймав активну участь у Визвольній війні українського народу 1648 – 1657 рр. У грудні 1668 р. на старшинській раді у Новгород-Сіверському обраний „Сіверським гетьманом”. 3-6 березня 1669 р. відбулася Глухівська рада, на якій у присутності московських представників гетьманство Многогрішного було підтвержене. Залишався гетьманом до 1672 р., коли звинувачений козацькою старшиною у зв'язках з Туреччиною, намірах порвати

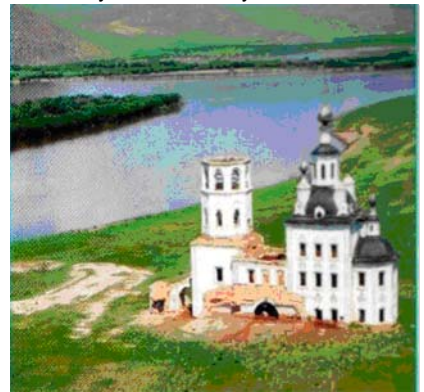
Спаський собор в Старому Селегінську. Видляд з півдня

з Російської державою, був заарештований і доставлений до Москви.

Доля Дем'яна Многогрішного була досить складною і приготувала для нього багато випробувань. Відомо, що після того як „28 мая на болоте за кузницями поставили плаху – будуть казнить гетмана Демку Многогрешного и его брата Ваську... Демку и Ваську положили на плаху; но бежит гонец и объявляет, что великий государь, по упрошению детей своих, пожаловал, казнить Демку и Ваську не велел, а указал сослать в дальние сибирские города на вечное житьё...”, розпочинається новий період у нелегкій долі Дем'яна Многогрішного – його життя та служба у містах Забайкалля протягом більш, ніж 30-ти років. Близько 15 років Многогрішний перебуває у в'язницях. Починаючи з 1687 р. розпочинається активна військова діяльність колишнього гетьмана. На той час Російська держава вела широкомасштабні експансивні війни по розширенню своїх володінь у Забайкаллі. Дем'ян Многогрішний приймав участь у запеклій боротьбі з монгольськими, маньчжурськими ханами і князями за так звані малі народи – бурятів, хакасів, мансійців, якутів тощо.

Тривалий час невідомою залишалась і дата смерті українського гетьмана. У третьому виданні Великої радянської енциклопедії знаходимо уточнення „Помер не раніше 1696 р.”, „в 1696 р. постригся в монахи”. Більш точна інформація подана в збірнику „Первое столетие Иркутска”, випущеному у Санкт-Петербурзі у 1902 р., у якому міститься „Книга именная денежная расходная, служилым людям 1704 г.”, де подається рік постриження в монахи і рік смерті: „... Демьян Игнатов сын Многогрешный в 209 г. Постригся в монахи и в 1703 г. умре...”. З цього документа випливає, що опальний гетьман постригся в монахи не в 1696 р., а в 1701 р. (209 р.), а помер в 1703 р.

У 2004 - 2007 рр. представники Вінницького обласного товариства Українського козацтва здійснили цикл експедицій „Українські гетьмани за рубежами”. Результатом пошукової експедиції

Сучасний видляд Спаського собору.

було віднайдення місця останнього спочинку гетьмана Дем'яна Многогрішного, про що повідомляє Борис Головацький – підполковник козацтва. Учасниками експедиції було уточнено, що Многогрішний був ув'язнений і потім воював не в Селенгінську, а в Нижньоселегінську або Новоселенгінську (колись це був великий острог, а нині – районний центр, з населенням 16 326 чол.). Представники козацтва завітали і до місцевого музею, де його працівники підтвердили відомості про поховання Дем'яна Многогрішного в церкві неподалік міста, над річкою. Ще у своїх спогадах декабрист Михайло Бестужев, який цікавився місцевим легендами і переказами стверджував: „Про його перебування не збереглося тут ніяких переказів, навіть місце, де його поховали, невідоме, бо плиту з його могили знято при побудові кам'яного собору в Селенгінську і закладено в кам'яну підлогу під нижньою церквою разом з іншими плитами”.

Будувати Спаський собор розпочали в 1784 р. замість згорілої однойменної церкви. Те, що дошка з викарбуваним іменем гетьмана і датою його смерті закопана під стіною нижньої церкви, підтвердили і працівники музею.

„Обов'язок українських козаків – ще не раз повернутися до цієї важливої теми. Ми маємо з офіційною делегацією Українського реєстрового козацтва привезти туди українську землю, облаштувати могилу і встановити меморіальну дошку гетьману. А в музеї мив же домовилися про відкриття експозиції про братів Многогрішних”. Ці слова належать керівникові експедиції Віктору П'янзину.

Пам'ятає про життя та діяльність Дем'яна Многогрішного і славна гетьманська столиця – Батурин.

Новоселенгінськ. На задньому плані Спаський собор старого міста.

Рядки, обпалені війною

**Надія
Ярмак**

зберігач фондів заподаника
"Гетьманська столиця"

День сьогоднішній нерозривно пов'язаний з учорашнім. І кожен слід на землі...

І нинішня радість, і небо безжмарне, і наш достаток, і щасливе вільне життя - то твій слід на землі, Перемого!

...Колись, одразу по війні, у визволених селах вогонь обережно несли від хати до хати, щоб зігрітися самим і зігріти інших. Щоб ним освітити хату, а радістю душі. Отак і вогонь життя іде від покоління до покоління - в майбутнє.

Спасибі ж вам за збережене життя, воїни Великої Перемого! Ви залишили по собі для нащадків, свої нагороди до них, які отримали за подвиги, та навіть за прожиті п'ять років в тяжких умовах відступів та перемог, хоронячи своїх фронтових побратимів. Лише з листів, які Ви писали з фронту своїм коханим, ми розуміємо чистоту Вашої душі, біль за долю своєї Батьківщини, патріотами якої Ви були.

Використовуючи документи, спогади, листи з фондової колекції матеріалів Великої Вітчизняної війни продовжуємо рубрику нашої газети «Спогади, обпалені війною».

І знову друкуємо лист з фронту до Батурина, солдата Олександра Пушкарьова з м. Архангельська до молодого дівчини, вчительки початкових класів, Марії Литаренко, який так чекають постійні читачі нашої газети. (Лист публікується в оригіналі):

Здравствуй Маруся!

Очень благодарю тебе за второе письмо, которое получил сегодня.

Я тебе пишу вот, если память не изменяет седьмой лист, и надеюсь от тебя получить ответ на каждое письмо.

Праздник 26 – ю годовщину Октябрьской революции провел хорошо, плохо то, что не вместе с тобой, тысячу раз вспоминаю тебя, но вместе провести как видишь не представлялось возможным.

Моя милая Мусечка, ты пишешь мне о нашей встрече с тобой. Я очень рад, что ты меня приглашаешь приехать к тебе. Когда можешь ожидать

Ветерани Великой Вітчизняної війни на святі Перемого, м. Батурин фото 9 травня 2011 р.

меня? Как только получу отпуск, первым гостем буду у тебя, причем мое твердое решение, не только быть гостем у тебя, но быть самым близким другом жизни, если ты на это дашь согласие?

Моя Крошечка! У меня одно было желание раньше и теперь, жить и умирать вместе с тобой, и только с тобой.

Маруся! Время отпуска ближайший месяц пока не предвидится, но недалеко время когда будет окончательный разгром врага, я вернусь к тебе если останусь жив.

Милая моя, ты чувствуешь и знаешь, что Красная Армия гонит врага на запад, освободила Киев и подходит к городу Житомир, твоя родина уже далеко находится в тылу. Как видишь сейчас время боевое, я отдаю все силы и знания на разгром врага, скорейшего освобождения всей Советской земли и Советских людей из рабства фашизма.

Ты мне пишешь, что долгие годы не виделся с тобой изменили многое в жизни каждого человека. Да, эти годы научили многому, во-первых: последние два года научили любить свою Родину. Любить своих Советских людей и лю-

бить своих друзей.

Ты мне пишешь, что я тебя не люблю. В этом ты глубоко ошибаешься, трудно видеть и знать человека, которого долгие годы не видела. Я могу только одно тебе сказать, что у меня к тебе была первая любовь, она была и последней в жизни. Время которое мы находились в разлуке с тобой, оно было временем тяжелых переживаний и испытаний об этом знало мое только сердце, о чем я тебе расскажу при первой встрече с тобой.

Моя Крошечка! Очень рад бы помочь тебе послать книгу "Краткий курс истории ВКП/б", но почта посылки не принимает, а книга у меня есть. Завтра еще раз попытаюсь на почте договориться о посылке, если можно будет, то выполню твою просьбу с большим желанием.

Как только мне будет известно об отпуске, я тебе немедленно об этом сообщу.

Жди меня и я вернусь, только очень жди.

Вот пока все. Крепко, крепко целую много, много раз твой Шура.

Жду ответ с нетерпением.

ТЕЛЕТАЙП

Оригінальні замки з садиби Кочубеїв

**Руслана
Огієвська**

молодший науко-
вий співробітник
заповідника
„Гетьманська
столиця”

Цікавими предметами огляду в експозиції будинку – музею В.Кочубея є ковані замки XVII –XVIII ст., які являються невід’ємною частиною історії пам’ятки архітектури XVII ст. На території садиби В.Л.Кочубея розміщувалось багато різних приміщень для замикання яких використовували замки різної форми та

Врізний замок з будинку В.Кочубея,
XVII ст.

розмірів. До сьогодні збереглось декілька описів батуринської садиби Кочубеїв, в яких говориться, що окрім головної будівлі тут було багато інших споруд: сараї, бані, конюшні, солодовні.

В експозиції музею представлені декілька різних за розміром та зовнішнім

Навісний замок з садиби В.Кочубея,
XVII ст.

виглядом замків з садиби нащадків В.Л.Кочубея. Замок, який використовували для замикання дверей підвального приміщення в будинку В.Л.Кочубея, був знайдений в 1961 році. Він має форму прямокутника, бокові сторони його хвилясті, орнамент різьблений у вигляді завитків, у куточках прикраси у вигляді розеток. Замок має два отвори, перший – для відмикання ключем, а другий – фальшивий. Ширина замка 19,6см, довжина 15,8см. Цікавим є те, що замок має свій секрет, і для того щоб його відімкну-

ти спочатку треба розвести дві розетки, і тільки потім ключ увійде в замковий отвір. Вражає талант майстра, який його виготовляв, адже механізм на чотири оберти чітко працює і сьогодні.

Інший, не менш цікавий замок, був знайдений під час земляних робіт на території парку “Кочубеївський”, неподалік від самого будинку, у 1980 році. На вигляд унікальна знахідка, яка має масивну форму; його довжина – 17см, ширина – 9,5см, товщина – 5,2см. На лицьовій стороні замка, у верхній його частині знаходиться різьблена металева накладка у вигляді банта. Отвір для ключа прикривається фігурною пластинкою, яка рухається.

Майстри ковальської справи виготовляючи замки за індивідуальними замовленнями приділяли їм особливий різноманітності як у формах, розмірах та іншому оздобленні. Такі замки були і в будинку генерального судді В.Кочубея, який належав родині до 1917 р. Про це описується в газеті “Рада” за 1911р.: “...Коли сторож відкрив їм двері в будинок, на них війнуло свіжістю ремонту. Дверні замки та ручки залишилися старі із дзвіночками...”

Отже, досліджуючи знахідки та аналізуючи документи, ми можемо підтвердити, що поважна та багата родина Кочубеїв могла замовити замки на свій смак. Віддаючи данину тогочасній моді вони використовували замки із секретом та прикрасами. Саме вони створили чудовий експозиційний матеріал для огляду відвідувачів нашої музейної установи. Якщо вас зацікавила вищеприказана інформація, то для детальнішого ознайомлення ласкаво просимо Вас відвідати Будинку- музею Генерального судді В.Л.Кочубея.

тут буде поздоровлення з днем музеїв

Газета «Слово Гетьманської столиці»

Засновник і видавець - Батуринський державний історико-культурний заповідник "Гетьманська столиця"

Свідоцтво про реєстрацію

№ ЧГ 352-08, від 28.07.2006р.

Адреса редакції: 16512, м. Батурин, Чернігівська обл., вул. Гетьманська,74 , факс 04635 48-4-37; тел. 04635 48-0-08 e-mail: baturin-capital@ukr.net www.baturin-capital.gov.ua

Обсяг - 1 друкований аркуш
Тираж - 1000 шт. Замовлення № 263
Бахмацька районна друкарня

Газета віддрукована в Бахмацькій районній друкарні, 16500, м.Бахмач, вул. Луначарського,4

*Відповідальність за подані матеріали несуть автори статей

*Редакція газети "Слово"Гетьманської столиці" запрошує до співробітництва науковців, краєзнавців, любителів історії

Редакційна колегія

Кіяшко Любов Григорівна - редактор

Сердюк Наталія Федорівна - відповідальний секретар

Бондаренко В'ячеслав Олександрович - верстка

Блажко Юлія Анатоліївна

Сушко Наталія Миколаївна

Розповсюджується безкоштовно